

Zicht op Lemelerberg

Nieuwsbrief voor grondeigenaren, ondernemers, bewoners, omwonenden en projectpartners over het natuurherstel in het Natura 2000-gebied Lemelerberg

Augustus 2022

Wat is Natura 2000?

Overijssel is prachtig om in te wonen, te werken en te recreëren. De komende jaren werken overheid, belangenorganisaties en bewoners in onze provincie samen aan het behouden en herstellen van kwetsbare natuur. Dit gebeurt door leefgebieden van dieren en planten op maat te verbeteren en veerkrachtig en weerbaar te maken tegen invloeden van buiten. Op termijn ontstaan hierdoor ook weer economische kansen.

Het Vecht en Beneden Regge-gebied is één van de 24 Natura 2000-gebieden in Overijssel. De enorme verscheidenheid aan natuur is vooral zichtbaar in de overgangszones. Denk aan de zandverstuivingen op de Sahara, de veengebiedjes in het Beerzerveld en de graslanden langs de Vecht en Regge. Op de Lemelerberg was de heide in de loop der jaren steeds meer dichtgegroeid met bomen. Door deze te verwijderen en de heide weer de ruimte geven, ontstaat een gevarieerd en aantrekkelijk landschap. Ook versterken we hiermee de biodiversiteit, maken we de historische gelaagdheid van het landschap weer zichtbaar en herstellen we het (uit)zicht op 'de berg'.

Verder in het hart van Park 1813

Dit najaar gaan we voornamelijk verder aan de slag in het hart van Park 1813. Hier wordt de Natura2000-opgave gecombineerd met een aanpassing op het oorspronkelijke landschapsontwerp van Pieter Watzte. De afgelopen periode hebben diverse specialisten - zoals een landschapsarchitect, cultuurhistoricus en ecoloog - zich over het ontwerp gebogen. Dit heeft geleid tot een breed gedragen plan, dat verderop in deze nieuwsbrief wordt toegelicht.

Stukken bos maken plaats voor twee heidecorridors, waarbij de oorspronkelijke lanen zoveel mogelijk intact blijven en worden versterkt. De gebogen paden worden aangelegd volgens een eerste niet-uitgevoerde ontwerpversie van Pieter Watzte rond 1918, met mooie vergezichten en doorkijkjes. Op die manier kunnen we in de geest van Pieter Watzte zowel beide heidecorridors als de beleving van het nationale vrijheidspark versterken.

Naast Park 1813 gaan we aan de slag met kleine stukken bij de camping De Lemeler Esch en op de Zuidhelling, in de buurt van het vakantiehuisje van Landschap Overijssel. In totaal verwijderen we in deze ronde 20 hectare bos en opslag. Na het verwijderen van de strooisellaag en de stobben, brengen we heidemaaisel en later ook kalk en steenmeel aan. Zo kan de heide hier weer goed gaan groeien. We zorgen dat we klaar zijn voor de vogels volgend voorjaar weer gaan broeden en de natuur de rust nodig heeft.

Dit najaar en deze winter werken we vooral in het gebied tussen het theehuis en de Leeuw, en vanaf daar verder naar het ravijn. Bezoekers kunnen hier te maken krijgen met paden die afgezet of omgeleid worden om hout en strooisel te transporteren. Uiteraard wordt dit ter plekke aangegeven.

We zitten nu in de vierde en - voorlopig - laatste ronde van natuurherstel op de Lemelerberg. Na monitoring van het huidige resultaat beslist de provincie of nog meer natuurherstel nodig is.

Op zaterdag 10 december organiseren we een excursie door Park 1813 om te laten zien hoe het natuurherstel in zijn werk gaat. U bent van harte welkom om hieraan deel te nemen.

Verderop in deze nieuwsbrief leest u meer over de inhoud van de excursie en hoe u zich kunt aanmelden.

Heeft u vragen of opmerkingen? Dan kunt u contact met mij opnemen. Ik beantwoord uw vragen graag.

Rien Heerdink | rien.heerdink@landschapoverijssel.nl

De Lemelerberg is onderdeel van Natura 2000-gebied Vecht Beneden Regge. In dit gebied werken de volgende organisaties samen aan natuurherstel:

Zicht op Lemelerberg

Nieuwsbrief voor grondeigenaren, ondernemers, bewoners, omwonenden en projectpartners over het natuurherstel in het Natura 2000-gebied Lemelerberg

Verbinding van heide versterkt de biodiversiteit

Vroeger bestond de Lemelerberg uit een groot aaneengesloten heideveld. Door bomengroei is dit veranderd in kleinere heidevelden, die worden omsloten door bos. Door de heidevelden weer met elkaar te verbinden, versterken we de biodiversiteit. Ecoloog Mark Zekhuis legt uit hoe dat werkt.

“Op kleine geïsoleerd liggende heidevelden kunnen de dieren die hier leven hun soortgenoten elders niet meer bereiken. Want een zandhagedis zal zich bijvoorbeeld alleen over laagblijvende planten voortbewegen en niet door het schaduwrijke bos. Ook veel vlinders vliegen het bos niet in. Daarnaast vormt het omliggende bos een barrière voor zaden van heide en kruiden om te verspreiden. Deze kunnen niet meer door de wind over de heide worden verspreid om daar te kiemen. Hierdoor worden sommige van deze soorten met uitsterven bedreigd.”

Heidecorridors

Door de eerdere Natura 2000-werkzaamheden zijn al drie heidevelden aangesloten op een groter heideterrein. Nu is het nog nodig om verbinding te maken tussen de heide van de zuidhelling en de heide op de Archemerberg op het hoogste punt. Deze verbindingen lopen door Park 1813 en zijn passend gemaakt aan het oorspronkelijke ontwerp van het park. Mark: “We leggen twee heidecorridors aan. Deze brede stroken van heide zorgen voor verbinding. Zo ontstaat een groot aaneengesloten, door de zon beschenen heideveld, waarover dieren zich vrij kunnen bewegen. Dit voorkomt inteelt en maakt de soort sterker. Ook plantenzaden kunnen beter verspreid worden, doordat de wind hier vrij spel heeft én de schaapskuddes over het hele heidegebied lopen. We zorgen er ook voor dat jene-

Zandhagedis

verbesstruwelen niet meer geïsoleerd liggen en wegwijnen in het bos. Ze krijgen weer licht en ruimte en gaan deel uitmaken van een groepje (ofwel struwelen) op een aaneengesloten stuk heide, waardoor bestuiving beter gaat.”

Extra's

De kwetsbare soorten worden ook op andere manieren een handje geholpen. Mark: “We maken extra ei-afzetplekken voor de zandhagedis. Dit zijn kale plekken van twee bij twee meter met los zand. De zandhagedis legt haar eieren hier zo'n vijf centimeter onder de grond, waar ze worden opgewarmd door de zon. De zandhagedis broedt zelf niet. Ook maken we steilwandjes waarin wilde bijen, graafbijen en sluipwespen holletjes kunnen maken en eitjes kunnen afzetten. Deze wandjes hebben een hoogte van een halve tot één meter hoog en liggen op het zuiden. Eventueel leggen we midden op de heide nog een natuurakker aan met kruiden en nectarplanten. En op termijn proberen we de Kerkweg veilig passeerbaar te maken voor fauna en de schaapskudde. Al met al helpen we de biodiversiteit op de Lemelerberg fors vooruit.”

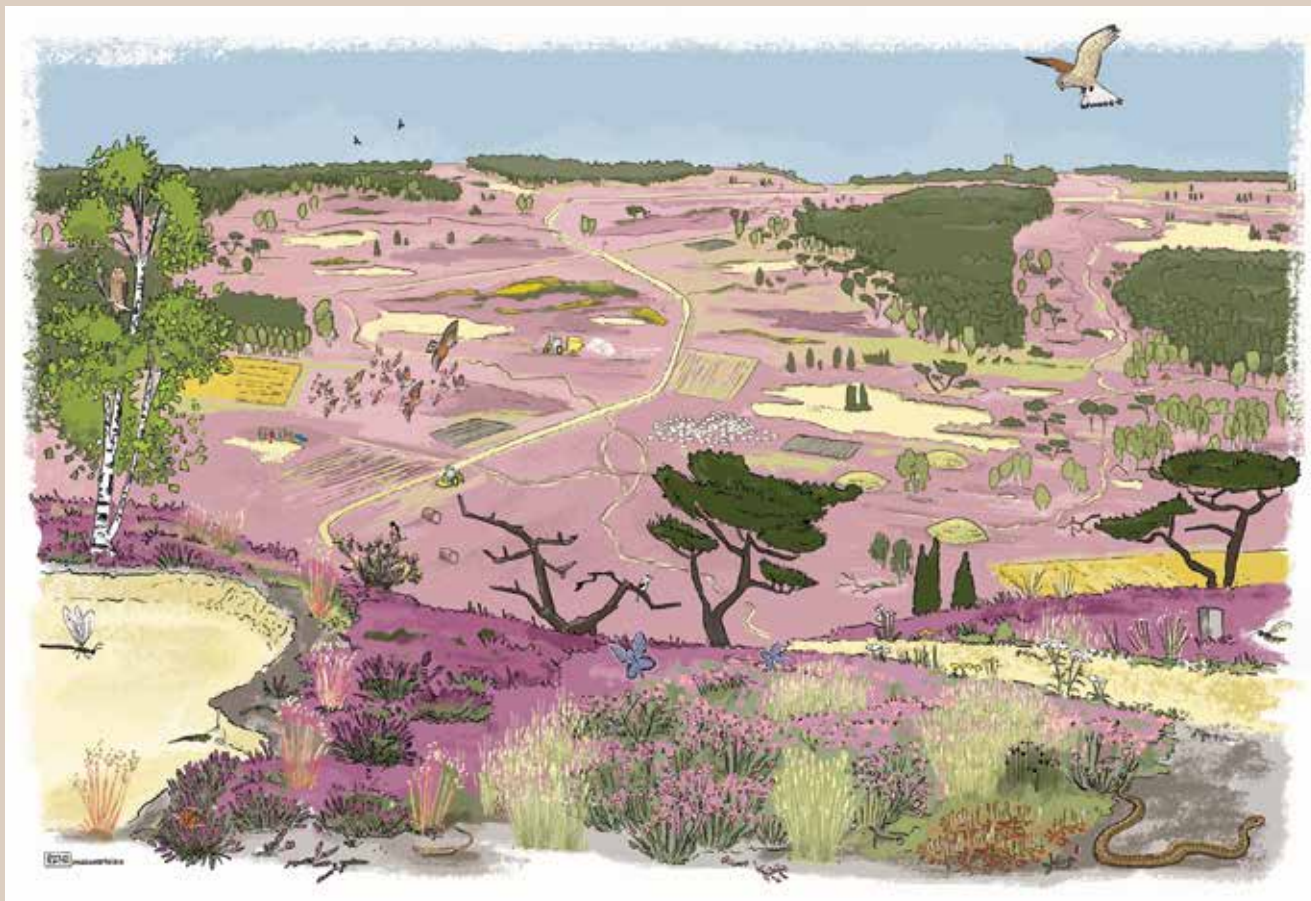

Bijenwolf

Steilwandje

Een (bio)divers heidelandschap

Een heidelandschap is ontstaan door mensen: het werd gebruikt om schapen en koeien te laten grazen en om bijvoorbeeld zand, plaggen, maaisel en veen te winnen. Honderden jaren grazen, branden en graven leverde een heidelandschap op vol biodiversiteit en cultuurhistorie. De heide heeft dit economisch

belang niet meer waardoor de variatie dreigt te verdwijnen. Willen we de biodiversiteit behouden, zullen we intensief moeten beheren.

Wilt u meer informatie over het heidelandschap?

Kijk dan op www.landschapoverijssel.nl/heidelandschap

Ontluikende heide

Excursie

Deze winter zijn we volop in de uitvoering van het erfgoed- en natuurherstel. Om u te laten zien hoe we te werk gaan, organiseren we op zaterdagmiddag 10 december een excursie. Onder begeleiding van onze ecooloog Mark en terreinbeheerder Hans lopen we langs verschillende werklocaties.

Heeft u interesse om deel te nemen aan deze excursie? U kunt zich hiervoor aanmelden door een mailtje te sturen naar fleur.degraaff@landschapoverijssel.nl. U ontvangt later dit jaar meer informatie over tijdstip en locatie van vertrek.

In mei/juni 2023 organiseren we nogmaals een excursie om u de ontluikende natuur te laten zien. We wandelen dan ook langs stukken waar we eerder natuurherstel hebben uitgevoerd. U ontvangt hier tegen die tijd een uitnodiging voor.

Augustus 2022

Terreinbeheerder Hans Dijkstra:

“Ik hoor veel positieve geluiden”

“Laatst zat ik met de herder op de grond op de open heidevlakte, waar eerst bos stond”, vertelt terreinbeheerder Hans Dijkstra. “Daar zie je dat de struikheide massaal opkomt met soms al een bedekking van 90%. Ook zien we na twee groei-jaren weer enkele kruiden en grassen die thuishoren in een gevarieerd heideland-schap. Daarnaast worden de veldleeuwerik, boomleeuwerik, nachtzwaluw en zandhagedis meer gesignaleerd. Dat is een mooi resultaat.”

Afwisseling

Naast de open heidevlakte loopt Hans ook graag bij de eeuwenoude eikenhakhoutstoven die vorig jaar zijn vrijgesteld. “Het is hier een mooie afwisseling van groepjes bomen en solitair. Qua beleving is het een totaal ander beeld dan de grote open heide richting het hoogste punt van de Archemerberg. Ik vind het ook mooi dat de grafheuvels en karresporen weer zichtbaar zijn.”

Wow-effect

“En heb je al gekeken bij het theehuis?”, zegt Hans. “Dat vind ik echt een wow-effect als je vanaf het terras over de zuidhelling kijkt. Je ziet weer de kerktoren van Raalte in de verte aan de horizon. Daar beleef je echt de berg en het reliëf. En bij de Leeuw kijk je heel mooi naar het noorden. Als je nu van Park 1813 richting de Archemerberg loopt, is het ravijn weer deels open. Je loopt de heuvel op, komt

het bos uitlopen en dan zie je opeens de Archemerberg in de verte liggen. Dat is wel echt geweldig.”

Reacties bezoekers

Hans krijgt positieve reacties van bezoekers. “Nu het gebied zich weer ontwikkelt en het is opgeruimd, zien mensen dat het mooi wordt. “Ga zo door”, heb ik al gehoord. En iemand vertelde dat het altijd al mooi was om naar het hoogste punt te gaan, maar dat het nu echt een fantastische beleving is. Van soms best kritische vragen, gaan we nu toe naar meer positiviteit.”

Onderhoud

“Het is fijn dat het mooi wordt”, zegt Hans, “maar dat is uiteraard niet het doel. We doen het voor de natuur. We wilden graag robuustere heide en dat is gelukt. Het is fantastisch voor vogels, reptielen, insecten en planten dat de heide weer aan elkaar wordt gekoppeld. Nu is het de uitdaging om het open te houden. Dat vergt zeker inspanning. De Amerikaanse vogelkers is een hardnekkige exoot die alweer massaal terugkomt. Ook jonge berken en andere opslag moeten we blijven weghalen. Maar naast het reguliere onderhoud, lopen er nu twee schaapskuddes, we hebben een vaste vrijwilligersgroep en de aannemer moet de komende jaren nog naderwerk doen. We zetten er samen de schouders onder, daar heb ik alle vertrouwen in.”

Nachtzwaluw

Zicht op berg door het bos

Park 1813 in oude glorie hersteld

De Natura 2000-opgave voor natuurgebied Lemelerberg biedt een mooie kans om Park 1813 zoveel mogelijk in oude glorie te herstellen. Landschapsarchitect Peter Hermens en cultuurhistoricus Martijn Horst van Landschap Overijssel pakten de schetsen uit 1913 erbij van landschapsarchitect Pieter Watzetz. “Met de gedachten van toen en de kennis van nu, laten we Park 1813 weer tot leven komen”, zegt Peter.

Het belangrijkste natuurdoel voor Park 1813 is het verbinden van de heide op de zuidhelling met de heide op de Archemerberg. Ook moeten jeneverbessen worden vrijgesteld, die nu weggedrukt staan in het bos. Met deze natuurdoelen in het achterhoofd, doken Martijn en Peter in de archieven om de historie van het park goed uit te pluizen. Martijn: “Dit park is rond 1913 aangelegd ter ere van het honderdjarig bestaan van het Koninkrijk der Nederlanden. In 1813 werd Nederland bevrijd van de Fransen. Veel mensen denken dat Park 1813 alleen het Sterrenbos is, maar het omvat ook een groot wandelgebied dat doorloopt tot aan de Dikke Steen.”

Pieter Watzetz

Het Park is aangelegd door de Oranjabond van Orde in samenwerking met de Nederlandse Heidemaatschappij. “Met steun van welvarende leden - veelal landgoedeigenaren en textielbaronnen - werd grond opgekocht van boeren in Lemele”, vertelt

Ravijn

Martijn. “De in die tijd befaamde landschapsarchitect, Pieter Watzetz, maakte het ontwerp waarin hij een nationaal gedenkpark combineerde met de beleving van natuur. Watzetz maakte destijds veel ontwerpen voor Twentse landgoederen.” “In al die ontwerpen zie je zijn handtekening duidelijk terug”, zegt Peter. “Hij combineerde graag de zeventiende-eeuwse Franse Stijl, met lange rechte lanen, en de negentiende-eeuwse Engelse stijl met ronde, gebogen paden en afgeronde bospartijen.”

Strakke lijnen, golvende paden

Ook in Park 1813 is deze stijl goed te zien. Martijn: “In het Sterrenbos zijn veel strak-

ke lijnen. In het ‘wandelpark’ gaat het meer om natuurbeleving. We zien hier vier rechte lanen in combinatie met golvende paden, die voeren langs uitzichtpunten, woeste heide, jeneverbesbos en een ravijn. Er wordt gespeeld met hoog en laag, dicht en open, zichtlijnen en doorkijkjes. Niets is aan het toeval overgelaten.”

Kans op herstel

Voor Peter, Martijn en ecooloog Mark lag er de uitdaging een nieuw ontwerp te maken met twee heidecorridors en tegelijkertijd recht te doen aan het ontwerp. Peter: “Je kunt dat zien als ingewikkeld, maar wij zien het juist als kans om het park te herstellen en erfgoedwaardig te maken. Want door de jaren heen is het originele ontwerp niet overal meer goed te zien. Zo zijn de randen van het ravijn dichtgegroeid met bos, terwijl daar juist speciale boomsoorten zijn geplant. Ook zijn er in de loop der jaren werkpaden gemaakt die wandelpaden zijn geworden, waardoor de padenstructuur is veranderd. De tijd heeft op sommige plekken afbreuk gedaan aan het ontwerp.”

Eerste schetsen

Dus wordt het weghalen van bomen, dat nodig is voor het maken van de heidecorridors, zo aangepakt dat de historische belijning terugkomt. Het ravijn wordt bijvoorbeeld vrijgemaakt van bos en er komt een wandelpad doorheen. Peter: “Watzetz

Wegkwijnende jeneverbes in het bos

hield van het dramatische effect dat je je als mens nietig voelt als je beneden door de kloof loopt en opkijkt naar de randen met bijzondere boomsoorten. Dit kunnen we nu terugbrengen. Daarnaast kunnen we meer terugbrengen van een eerste niet-uitgevoerde ontwerpversie van Pieter Watz. Op dit ontwerp had Watz meer open heide en uitzichtpunten ingetekend. Die werking van open en gesloten passen we toe op de heidecorridors. Bijkomend voordeel is dat we de uitzichtpunten die hij had bedacht, maar nooit zijn uitgevoerd, met de heidecorridors wel kunnen realiseren. Ook komt er een nieuw uitzichtpunt aan de westkant dat Watz graag wilde, maar er nooit is gekomen.” Martijn: “Verder herstellen we de padenstructuur zoals deze in 1913 is aangelegd. In het ontwerp kun je zien dat Watz over elke bocht in de paden heeft nagedacht om de mooiste uitzichtpunten, verrassende hoekjes en doorkijkjes te benutten. Het is heel mooi dat we dit nu weer zo kunnen aanleggen.”

Trots

Zou Watz trots zijn geweest op dit nieuwe ontwerp? Peter: “We hebben ons huiswerk goed gedaan en ik denk zeker dat we zijn ontwerp eer aan hebben gedaan. Soms kunnen we niet herstellen wat er was en moeten we andere keuzes maken, maar dit doen we altijd in het gedachtegoed van Watz.” “Ik denk dat hij trots zou zijn”, zegt Martijn. “Vooral omdat we nu ideeën uitvoeren, die er toen niet doorkwamen. En trouwens, een anekdote: de officiële voor naam van Watz is Petrus Hermannus en onze landschapsarchitect heet Peter Hermens. Dat moet wel duiden op een speciale band tussen die twee, toch?”

Colofon

Fotografie: Mark Zekhuis, Nico Kloek, Angel Pinxten, Loekie van Tweel
Eindredactie: Landschap Overijssel